

MAKALE

ARTICLE

Başlık | Title:

Filistin'de Yaşanan Arap-Yahudi atışmaları özelinde Peel Komisyonu Kararları ve Arapların Türkiye'den Beklentileri (1929-1939) | Decisions of the Peel Commission on the Arab-Jewish Conflicts in Palestine and Expectations of the Arabs from Turkey (1929-1939)

DOI: <https://doi.org/10.34230/fiad.1023362>

Yazar | Author, ORCID, Google Scholar ID:

Mehmet Ali DURAN, 0000-0003-0131-8099, h28N0EdoAAAAJ

Alıntı | Citation:

Duran, Mehmet Ali. "Filistin'de Yaşanan Arap-Yahudi atışmaları özelinde Peel Komisyonu Kararları ve Arapların Türkiye'den Beklentileri (1929-1939)." *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no.10 (2021): 57-80.

| Duran, Mehmet Ali. "Decisions of the Peel Commission on the Arab-Jewish Conflicts in Palestine and Expectations of the Arabs from Turkey (1929-1939)." *Bulletin of Palestine Studies*, no.10 (2021): 57-80.

Makale Tr | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Gnderilme Tarihi | Submission Date: 14.11.2021

Kabul Tarihi | Acceptance Date: 26.12.2021

DİZİNLER & VERİTABANLARI

INDEXES & DATABASES

INDEX
COPERNICUS
INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

CEEOL

SCIENTIFIC
INDEXING

DRJI

GOOGLE
SCHOLAR

Attribution-NonCommercial-
NoDerivatives 4.0 International
(CC BY-NC-ND 4.0)

Attribution-NonCommercial 4.0
International (CC BY-NC 4.0)

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0
Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International
License.

Mehmet Ali DURAN *

FİLİSTİN'DE YAŞANAN ARAP-YAHUDİ ÇATIŞMALARI ÖZELİNDE PEEL KOMİSYONU KARARLARI VE ARAPLARIN TÜRKİYE'DEN BEKLENTİLERİ (1929-1939)

Öz: Yahudilerin vaat edilmiş toprak efsanesi, üstün ırk vurgusu Filistin'e olan göçleri artmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise Siyonizm, Yahudiler için bir ideolojiden çok bir devlet kurma ideali hâline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Filistin bölgesinin İngiliz Manda İdaresine bırakılması bölgeye olan Yahudi göçlerini artırmıştır. Filistin'de Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulmuş olan İngiliz Manda İdaresi sonrası bölgedeki nüfus yapısı Yahudi göçleriyle değişmeye başlamıştır. Bölgeye yaşanan göçlerinin devam etmesi beraberinde Arap-Yahudi çatışmalarını da getirmiştir. 1920-1933 yılları arasında Arap-Yahudi çatışmaları genellikle mahalli çapta kalırken İngiltere'nin Yahudi göçlerine karşı tutumu ve 1933 yılında Almanya'da Nazi idaresinin başa gelmesi sonucu Filistin'e Yahudilerin göçlerini dikkat çekici bir şekilde artmıştır. Bu göç hareketi, Araplar tarafından tehlikeli görülerek, tepkilerin şiddetlenmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda bölgedeki en şiddetli Arap-Yahudi çatışması 1936 yılından sonra ortaya çıkmıştır. Bu durum İngiltere'yi bir çözüm arayışına itmiştir. Bu bağlamda İngiliz Hükümeti bölgedeki çatışmaları çözmek için Peel Komisyonu (Filistin Kraliyet Komisyonu) adında bir komisyon oluşturmuştur. Bu komisyonca bir rapor hazırlanmıştır. Taksim Raporu olarak da anılan bu raporla Filistin'in taksimine karar verilmiştir. Bu karar Yahudilerden ziyade bilhassa Arapların tepkisine neden olmuştur. Bu bağlamda, Filistin başta olmak üzere Irak ve Suriye'de bu komisyon kararı kınanmış ve gösteriler düzenlenmiştir. Türk arşiv belgelerinde bu gösterilerde Türkiye lehine sloganlar atıldığı ve afişler taşındığına dair bilgiler görülmüştür. Ayrıca bu noktada destek arayışına geçen Arap toplulukları Türkiye'yi bölgede başat güç olarak görmüşler ve Türk Hükümeti'nden yardım talep etmişlerse de Türkiye konuyu Lozan Antlaşması çerçevesinde İngiliz manda idaresinin iç meselesi olarak görmüş ve 1947 yılına kadar konunun dışında kalmayı sürdürmüştür. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada; 1929-1939 yılı arasında Filistin'de yaşanan Arap-Yahudi çatışmaları ve bu çatışmalara Arap ve Yahudi grupların tepkisi, Arapların Türk Hükümeti'nden yardım çağrıları ve bunun etkileri, bölgede Türkiye lehine yapılan gösteriler, İngiliz Manda İdaresinin sunmuş olduğu çözüm önerileri ve bütün bu gelişmelerin sonuçları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İngiliz Filistin Mandası, Arap-Yahudi Çatışması, Yahudi Göçü, Peel Komisyonu, Türkiye.

---

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, <mehmetaliduran66@gmail.com>, ORCID: 0000-0003-0131-8099, Google Scholar ID: h28N0EdoAAAAJ.

DECISIONS OF THE PEEL COMMISSION ON THE ARAB-JEWISH CONFLICTS IN PALESTINE AND EXPECTATIONS OF THE ARABS FROM TURKEY (1929-1939)

Abstract: The myth of the promised land and the emphasis on superior race of the Jews increased their immigration to Palestine. By the 20th century, Zionism became an ideal for the Jews to establish a state rather than an ideology. Leaving the Palestine region to the British Mandate Administration after the First World War increased the Jewish migration to the region. After the British Mandate Administration established in Palestine after the First World War, the population structure in the region began to change with Jewish migration. The continuation of migration to the region brought along Arab-Jewish conflicts. While the Arab-Jewish conflicts between 1920 and 1933 generally remained local, immigration of Jews to Palestine increased remarkably as a result of Britain's attitude towards Jewish immigration and the coming to power of the Nazi administration in Germany in 1933. This migration movement was seen as dangerous by the Arabs and caused the reactions to intensify. In this context, the most severe Arab-Jewish conflict in the region emerged after 1936. This situation pushed Britain to seek a solution. In this context, the British Government established a commission called the Peel Commission (Palestine Royal Commission) to resolve the conflicts in the region. A report was prepared by this commission. With this report, also known as the Partition Report, the partition of Palestine was decided. This decision caused the reaction of the Arabs, rather than the Jews. In this context, this commission's decision was condemned and demonstrations were organised in Iraq and Syria, especially in Palestine. In Turkish archive documents, information was observed that slogans in favour of Turkey were shouted and posters were carried in these demonstrations. In addition, although the Arab communities that sought support at this point saw Turkey as the dominant power in the region and requested assistance from the Turkish Government, Turkey saw the issue as an internal matter of the British mandate administration within the framework of the Lausanne Treaty and remained out of the issue until 1947. In the study, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used. In the study, The Arab-Jewish conflicts in Palestine between 1929-1939 and the reaction of Arab and Jewish groups to these conflicts, the Arab calls for help from the Turkish government and its effects, the demonstrations in favor of Turkey in the region, the solution proposals presented by the British Mandate Administration and the results of all these developments was revealed.

Keywords: Palestine, British Palestine Mandate, Arab-Jewish Conflicts, Jewish Migration, Peel Commission, Turkey.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrası savaşın galipleri; savaşın sonlanıp ateşkes antlaşmalarının yapılmasından ardından, yeni dünya düzenini ortaya koymak ve bunu şekillendirmek için Ocak 1919'da Paris'te bir konferans toplamış ve bunun neticesinde mağlup olan devletlerle barış antlaşmaları imzalamışlardır.¹ Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen yıkılmasıyla Orta Doğu'daki kuvvetler dengesinde oluşmuş olan boşluk Savaşı'nın galipleri İngiltere ve Fransa tarafından yeni oluşumlarla doldurulmuştur.²

İngiltere ve Fransa, Orta Doğu hakkında yayımlamış oldukları ortak bildiride, Orta Doğu ülkelerinde bulunan halkların kendi serbest seçimlerine dayanan millî hükümetler ve idareler kuracağını dair bir deklarasyonu sonrasında Arapların, İngiltere ve Fransa'nın Arap memleketlerinin bağımsızlığını tanıyacağı düşüncesini doğurmuştur.³ Ancak Nisan 1920'de gerçekleşen San Remo Konferansı'yla bir nevi Arapların bağımsızlık beklentileri boşa çıkmıştır. Bu konferansta İngiltere ve Fransa Orta Doğu'da bağımsız bir Arap devleti fikrinden ziyade bölgeyi bir paylaşım planı çerçevesinde bölmüştür.⁴ Bu bağlamda Irak, Ürdün ve Filistin İngiliz Manda idaresine, Suriye ve Lübnan ise Fransız Manda idaresi altına girmiştir.⁵ Kurulan bu idaredeki amaç ise daha önce Osmanlı idaresi altında bulunan toprakların kendilerini idare edebilecek duruma getirinceye kadar yönetmek olmuştur. Ancak Arap liderleri bu gelişmelerden İngilizlerin Filistin'de bağımsız bir Arap devleti kurulmasına olanak sağladığını savunmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda Filistin devletinden ziyade bir Yahudi ulusal yurdu kurulması fikri ortaya çıkmıştır.⁶

San Remo Konferansı sonrası Fransa ve İngiliz idaresine girmiş olan topraklardaki manda idaresi, bu gelişmeden iki yıl sonra Milletler Cemiyeti tarafından tanınmıştır. Ayrıca Cemiyet tarafından manda yönetiminin

---

¹ Margaret Macmillan, *Paris 1919: Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi* (Çev. Belkis Dişbudak) (ODTU Yayıncılık: 2003), 6; Ercüment Kuran, "Birinci Dünya Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 1992), 199.

² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, 1994), 151-152.

³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 197.

⁴ Vahdettin Engin, *Pazarlık* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 6. Baskı, 2010), 147-148; Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin* (Çev: Cemal Aydın) (İstanbul: Timaş Yayınları, 5. Baskı, 2018), 273.

⁵ Engin, *Pazarlık*, 147; Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989), 35.

⁶ Lan Black, *Komşular ve Düşmanlar, Filistin ve İsrail'deki Araplar ve Yahudiler 1917-2017* (Çev. İrem Sağlamer) (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018), 40; Zeine N. Zeine, *Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu* (Çev. Emrah Akbaş) (İstanbul: Ark Kitapları, 2020), 177-178.

esaslarına eklenen:⁷ daha evvel Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan Filistin topraklarının idaresinin mandater devlet olan İngiltere'ye verilmesi hususunun kabul edildiği, Balfour Beyannamesi'nin fiiliyata geçirilmesinin mandater devlete ait olduğu ve Yahudi Milli Yurdu'nun kurulmasına yönelik prensiplerin de yer aldığı 28 maddeden oluşan manda şartnamesinin esaslarını da 24 Temmuz 1922'de kabul etmiştir. Bu şartnamede en dikkat çekici madde ise Yahudi yurdu konusuyla ilgili olan şu hüküm olmuştur:⁸

Mandater devlet, başlangıçta tasrih edildiği üzere, Yahudi millî yurdunun kurulmasını temin edecek şekilde memleketi siyasi, idarî ve iktisadî şartlarla teçhiz etmekten, kendi kendini idare kurumlarının inkişafından ve ırk ve din farkı gözetilmeksizin Filistin'in bütün sekenesinin medenî ve dinî haklarını korumaktan mesul olacaktır.

Yukarıda verilen hüküm Siyonist isteklere uygun olduğu kadar, Arapların beklentilerin tam aksi yönde bir hüküm olmuştur. Bakıldığı zaman manda koşulları Balfour Bildirisi'ni neredeyse harfi harfiyen kapsıyordu. Manda Yönetmeliği'nin 6. maddesinde Filistin idaresi, nüfusun diğer unsurlarının hak ve durumlarını korumak kaydıyla, Yahudi göçlerinin ve yerleşimlerinin destekleneceği sözü verilmiştir. 4. maddesinde ise Yahudi kuruluşlarla (1918'de Kudüs'te kurulmuş olan Siyonist Örgütü) iş birliği yapılarak göç edenleri iyi koşullar altında barındırmak için onları devlete ait topraklara ve kamu hizmetlerinde kullanılmayan boş arazilere yerleştirme sorumluluğunun manda idaresince üstlenileceği belirtilmiştir.⁹

1. Manda İdaresinin İlanı Sonrası Yahudi Göçleri ve Arap-Yahudi Çatışmaları (1929-1936)

Filistin'in İngiliz Manda İdaresine bırakılması sonrası Yüksek Komiserlik görevine İngiliz Yahudisi Sir Herbert Samuel getirilirken, dört Müslüman Arap, üç Hristiyan ve üç Yahudi'den oluşan toplam on kişilik bir de Danışma Konseyi kurulmuştur.¹⁰ Bütün bu gelişmeler Yahudilerin Filistin'e olan göçlerini hızlandırırken bir süre sonra, bölgedeki çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Yaşanan göçler ve bölgedeki toprak alımları neticesinde bölgede Arap-Yahudi çatışmaları başlamıştır. Filistin'e Yahudilerin göçü "Aliyah" olarak adlandırılan safhalar hâlinde

⁷ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 273.

⁸ *Palestine Royal Commission Report*, Printed And Published By His Majesty's Stationery Office (London: 1937), 34-37; Celal Tevfik Karasapan, *Filistin ve şark-ül Ürdün*, Cilt 2 (İstanbul: Ahmedi İhsan Matbaası, 1942), 5.

⁹ *Palestine Royal Commission Report*, 35.

¹⁰ *Palestine Royal Commission Report*, 43.

gerçekleşmiştir. İlk iki Yahudi göç hareketi Birinci Dünya Savaşı öncesi gerçekleşirken üçüncü Aliyah hareketi ise çoğunluğunu Doğu Avrupa'dan gelen Yahudi göçmenlerin oluşturduğu 1919-1923 yılları arasında yaşanmıştır. Filistin'e yoğun olarak Yahudi göç dalgası, İngiliz Manda İdaresinin kurulmuş olduğu dönemden itibaren başlamıştır. Filistin'e 1921-1923 yılları arasında dünyanın çeşitli yerlerinden; Polonya, Rusya, Romanya, diğer Avrupa ülkeleri, Büyük Britanya ve sömürgeleri, merkez Asya, Amerika, Ukrayna, Romanya ve Mısır gibi ülkelere toplam 31.194 Yahudi göçmen gelmiştir.¹¹ Toplam nüfusa bakıldığı zaman, 1919 yılında Filistin'de 515.000 Müslüman, 65.300 Yahudi, 62.500 Hristiyan ve 5.050 diğer gruplardan insan yaşarken¹² 1922 yılına gelindiğinde Filistin'de tahmini 589.000'i Müslüman, 83.000 Yahudi ve 71.000 Hristiyan nüfus yer almıştır.¹³ 1924-1926 yılları arasında gerçekleşen Aliyah'ta ise çoğunluğunu Polonya'dan gelen Yahudi göçmenlerin oluşturduğu 50 bin kişilik göçmen gelmiştir.¹⁴

Filistin'e yaşanan Yahudi göçleri sonrası Filistin'deki Araplar bir yandan İngiliz yönetimine, diğer yandan da Yahudilere karşı direniş göstermeye sevk etmiş olsa da esasında bu direniş bir birliktelikten ve millî şurdan da yoksun olmuştur. Araplar, Araplıkla Müslümanlık hislerini daima birbirine karıştırmış ve Arap milliyetçiliğine ancak İslamî görüş açısından yaklaşmışlardır. Bu bağlamda 1920 yılından itibaren yapılan gösterilerde Arap milleti bayrakları yerine Osmanlı Devleti bayrakları ve Mustafa Kemal Paşa'nın resimlerinin asılıyor olması, belirtilen yaklaşımın sonucu olmuştur.¹⁵ Araplar arasında bir siyasi organ hâline gelen Yüksek İslam Konseyi (Lideri Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni) Siyonizm'e ve İngiliz Manda İdaresi'ne karşı mücadele öncülerinden olmuştur. Ancak büyük Arap aileleri arasındaki rekabet, Filistin meselesi konusunda görüş ayrılıklarını da beraberinde getirmiştir. Yahudiler, Araplardan daha organize olmuştur. Çünkü Yahudiler, Yahudi Ajansı yoluyla Dünya Siyonist Teşkilatı ile sıkı iş birliği yapmışlardır.¹⁶

---

¹¹ Mehmet Ali Duran, "Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1 (2020), 149-150; Mehmet Çelik, "Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1926)" (Edt: Mehmet Çelik, Alev Duran), *Türkiye'nin Bölgesel Sorunları Osmanlıdan Günümüze Ortadoğu* (İstanbul: Hiper Yayın, 2020), 122-123.

¹² *Palestine Royal Commission Report*, 156.

¹³ *Palestine Royal Commission Report*, 43.

¹⁴ Duran, "Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri", 150; Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 282.

¹⁵ Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 156.

¹⁶ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 40-41.

Filistin'e devam eden Yahudi göçleri ve İngiliz Manda İdaresinin yaklaşımı Arapların tepkisinin sertleşmesine neden olmuştur. 1929 yılına kadar görece sakin geçen durgunluk Yahudi göçlerinin artmasıyla değişmeye başlamıştır. Artan Yahudi göçleri ve Filistin'e turist ve ziyaretçi olarak gelen Yahudilerin de bölgeyi terk etmeyerek yerleşmeleri Arapların tepkisine ve nihayetinde ayaklanmalara sebep olmuştur.¹⁷ Filistin'de yeni bir safhaya geçilmiştir. Yahudi göçleri sonrası başlayan Araplar ile Yahudiler arasında karışıklık ve ayaklanma hareketi (Arapların ve Yahudilerin karşılıklı düzenlemiş olduğu büyük ve tahrik edici gösteriler) 1929 Ağustos'unda çatışmaları başlatmıştır. Bu çatışmaların en şiddetlileri Halilürrahman (*Hebron*) ve Safed gibi şehirlerde yaşanmıştır. Yaşanan çatışmalarda hem Araplardan hem de Yahudilerden hayatını kaybedenler ve yaralananlar olmuştur.¹⁸

Diğer yandan Arap-Yahudi çatışmaları, Araplar ve Yahudilerin kendi içlerinde örgütlenmelere gitmesine neden olmuştur. Ayrıca, Filistin ayaklanmalarını ve saldırı faaliyetlerini bir merkezden yönetmek için Filistin Milli Cihadı Merkez Komitesi kurulmuştur.¹⁹

Arap örgütlenmelerine karşı Yahudiler de aynı şekilde örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Yahudi kuruluşlarının arasında en önemli olanı ise 1929 yılındaki Siyonist Kongresi'nde onaylanarak kurulmuş olan Yahudi Ajansı'dır (*Jewish Agency*). Bu ajans İngiliz Hükümeti tarafından Ağustos 1930'da resmen tanınmış ve bu tarihten itibaren dünyadaki Yahudilere destek olmak, bunların sıkıntı yaşadıkları ülkelerden tahliyesini gerçekleştirmek ve Filistin'e göçlerle gelen Yahudilerin iskân faaliyetlerini sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca 1920'de *Haganah* ("Savunma") Örgütü kurulmuş ve Yahudilerin 1920 ve 1930'lardaki Araplarla mücadelelerinde etkili olmuştur. Bu örgüt Filistin'deki İngiliz subayları tarafından eğitilmiş ve zamanla Filistin'in tamamına yayılmıştır.²⁰

---

¹⁷ Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 161.

¹⁸ Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 156.

¹⁹ Araplar arasında 1929 ayaklanması sonrası Ahmed Tafiş tarafından Yeşil El kurulmuştur. Bu örgüt sonrası Araplar tarafından Cemiyet Sırriya Cihadiye, Cihad el-Mukaddes, Şeyh İzzettin el-Kasım hareketi, Kara El, İhvan el-Kassam, el-Fütuvve (Yiğitler, yiğit gençler) ve el-Deraviş gibi örgütler kurulmuştur. Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 45-47.

²⁰ Bir diğer Yahudi örgütü ise Haganah'ın 1929 yılındaki Arap ayaklanmaları karşısında bazı organlarının pasif kaldığını düşünen bir grup tarafından 1931 yılında Abraham Tekomi liderliğinde kurulmuş olan Irgun Bet örgütüdür. Daha sonra IZL (Irgun Zvai Leumi: Ulusal Askeri Örgüt) adını almıştır. Yine Ta'as adında bir yer altı örgütü de patlayıcı yapan diğer bir Yahudi örgütü olmuştur. Yusuf Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Cilt: III (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayınları, 2002), 764; Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 5; *Palestine Royal Commission Report*, 172; Yusuf Basalel, *Yahudi Tarihi* (İstanbul: Üniversal Dil Hizmetleri

1929 yılında Filistin'de meydana gelen çatışmalar ardından Araplar ve Yahudiler arasında başlamış olan örgütlenme ve çatışma ortamı birlikte İngiliz Hükûmeti, bölgede yaşanan olayların nedenini araştırmak için bölgeye komisyonlar göndermiştir. Bu komisyonlardan Hope Simson Komisyonu; yaptığı incelemeler sonrası oluşturduğu raporda, bölgede yaşanan Arap tepkisinin nedeninin, yerli halkın Siyonistler tarafından aşağılanmasından kaynaklandığına işaret edilmiştir. 1929 yılında Filistin'de meydana gelen olaylar sonrası bölgede huzur ve düzenin tekrardan tanzim edilmesi maksadıyla gönderilmiş olan Sir Walter Shaw'un yönetimindeki diğer bir komisyon olan Shaw Komisyonu ise bölgede yaptığı araştırmalar sonrası Mart 1930'da bir rapor yayımlamıştır. Bu raporda; çatışmaların sebebinin altında Araplardaki Siyonistler tarafından boyunduruk altına alınacakları endişesi yattığına işaret edilmiş. Ayrıca göç şartlarının yeniden revize edilerek Yahudi göçünün sınırlandırılması, Yahudilerin Filistin'de toprak alımlarının denetimi, Arap çiftçi ve tarım işçilerinin kovulmasının durdurulması ve Arapları tarım yöntemlerinin geliştirilmesi için uzman heyetçe incelemeler yapılması ve buna bağlı olarak yeni toprak politikalarının üretilmesi gibi tavsiyeler yer almıştır.²¹ Ancak gönderilmiş olan komisyonlar ne bölgedeki istikrarın sağlanmasına yardımcı olabilmemiş ne de bölgedeki Arap-Yahudi çatışmalarına bir çözüm olmuştur.

Filistin'de soruna bir çözüm getirmek isteyen İngiltere, yukarıda belirtilen komisyon raporlarıyla bir çözüme ulaşamayınca yeni bir çözüm için Başbakan Ramsey Mac Donald'ın talebiyle Lord Passfield'e bir rapor hazırlatmıştır. Bölgedeki problemlerin sebebinin araştırılması ve bir öneri sunulması için Beyaz Kitap (*Whiten Paper*) adında Ekim 1930'da yeni bir rapor yayınlanmış.²² Bu rapor, bölgede bir Arap-Yahudi iş birliğine dayanan bir yönetim kurulması, Araplara daha ileri seviyede bir özerklik vaat ediyor olsa da esas konusunu, Filistin'deki toprak meselesi ve Yahudi göçleri oluşturmuştur. Bu raporda İngiliz Manda İdaresinin esas görevinin, Yahudi göçlerinin Filistin halkının diğer kesimlerinin zararına olmamasını sağlamak

---

Yayıncılık A.Ş., 2000), 93-95; Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi* (Çev: Nuri Plümer) (Ankara: Phoenix Yayınları, 2007), 97; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 47-48; Türkaya Ataöv, "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, 3 (Ankara: 1970), 56; Bernard Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler* (Çev: Belgin Çınar) (Ankara: Akılçelen Kitaplar Yayınları, 2018), 616.

²¹ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu, Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi* (Çev: Cemal A. Ertuğ) (İstanbul: Yücel Yayınları, 1975), 163-164; Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 161; Pinhas Ofer, "The Commission On The Palestine Disturbances Of August 1929: Appointment, Terms Of Reference, Procedure And Report", *Middle Eastern Studies*, Cilt 21, Sayı 3 (1985), ss.354-358; *Palestine Royal Commission Report*, 71-72.

²² *Palestine Royal Commission Report*, 72-73.

iken bu göçler Araplar için hem toprak yetersizliğine hem de Arapların işsizliğine sebep olduğuna işaret edilmiştir. Bu bağlamda raporda hem Yahudi göçleri hem de Yahudilere toprak satışının sınırlandırılması gerektiği yer almıştır. Ancak bu rapor, gerek İngiltere’de gerekse dünyadaki Yahudilerin protestolarına sebep olmuştur. Hatta Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı Dr. Chaim Weizmann belgeyi Siyonizm’e vurulmuş bir darbe ve ihanet olarak görmüş ve istifa etmiştir. Bu tepki sonrası İngiltere Başbakanı Mac Donald Dr. Weizmann’a bir mektup göndererek açıkça bu belgenin bölgedeki İngiliz politikalarında hiçbir değişiklik yapmayacağı gerek Yahudi göçleri gerekse Yahudilerin toprak alımı konusunda gayet yumuşak ve ümit verici ifadeler kullanarak Yahudilerin tepkisini ortadan kaldırmıştır.²³

Beyaz Kitap kararlarının boşa çıkması üzerine Arapların tepkileri artmıştır. Başbakan Mac Donald’ın mektubundan sonra, Filistin’deki Yahudi nüfusu ve toprak miktarı 1936 yılına kadar iki misli artmıştır. Filistin’e artan Yahudi göçleri, Arap grupların harekete geçerek protesto ve gösteri yürüyüşleri yaparak Yahudi göçlerini ve Filistin’deki durumun değişmesi için kararlar almalarına neden olmuştur. Bu bağlamda Hayfa’da toplanmış olan Filistin-Arap İstiklal Fırkası büyük bir miting düzenleyerek bazı kararlar almıştır. Türkiye’nin Kudüs Konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığına gelen yazıda yer almıştır. Bu kararlarda Siyonist göçlerin arttığı; Filistin’de tesis edilmiş İngiliz İdaresi’nin, haksız Siyonist siyaseti üzerine kurulu olduğu; Filistin’deki Arap milletinin mevcudiyetini tehdit ettiği ve hürriyet ve istiklalini elinden aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Filistin’in pek çok yerinin göçmenlerle dolduğu ve durum böyle giderse Arapların Yahudilerce kökünden kaldırılarak yok edileceği düşüncesine rağmen İngiltere tarafından bölgenin göçlere açık tutulması konusunda ısrar ettiği, bunun da Araplara karşı kurulmuş bir suikast olduğuna yer verilmiştir.²⁴

Arapların, Yahudi göçlerine karşı koyuşları ve tepkileri artarak devam etse de İngiliz Hükümeti’nin Beyaz Kitap kararları sonrası Yahudilere ve Yahudi göçlerine yönelik takındığı ılımlı yaklaşım, Filistin’deki Yahudi nüfusunu her geçen gün artırmıştır. Beşinci Aliyah Dönemi (1929-1939), Filistin’e Yahudi göçünün en yoğun olduğu dönem olmuştur.²⁵ Bu dönemde Filistin’deki Yahudi nüfusunun artışında hem yasal göç hem de yasadışı göç

---

²³ *Palestine Royal Commission Report*, 73-75; Süleyman Özmen, *Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2001), 148-150; Hollstein, *Filistin Sorunu*, 163-164.

²⁴ *BCA*, 030-10-00-00/266-793-7.

²⁵ Basalel, *Yahudi Tarihi*, 98.

etkili olmuştur. 1933 yılında yasadışı göç zirveye ulaşmıştır. 1932-1933 yılında tahmini 22.400 Yahudi göçmen yasa dışı şekilde Filistin’e gelmiştir.²⁶

Bir yandan İngiltere’nin Yahudi göçlerine karşı tutumu diğer yandan 1933 yılında Almanya’da Nazi idaresinin başa gelmesi Filistin’e Yahudi göçlerini dikkat çekici bir şekilde artırdığı görülmüştür. 1931’deki nüfus sayımına göre Filistin’deki toplam nüfus 1.035.821 kişiden oluşurken bu sayı içerisinde 759.712 Müslüman, 174.610 Yahudi, 91.398 Hristiyan ve 10.011 tanesi ise diğer cemaatlerden olan kişiler yer almaktadır.²⁷ 1932 yılında bölgede toplam 770.000 Arap nüfusunun varlığına karşılık Yahudi nüfusu 181.000’e yükselmiştir.²⁸

1931 ile 1936 yılları arasında Filistin’e göçle gelen Yahudi göçmenlerin sayısı ile ilgili veriler, kaynaklara göre farklılık göstermiştir. İngiliz Filistin Kraliyet Komisyonu raporuna göre; Filistin’e girişine izin verilen Yahudi göçmen sayısı, 1931’de 4.075, 1932’de 9.553, 1933’te 30.327, 1934’te 42.359, 1935’te 61.854 kişiye ulaştığını işaret edilmiştir. Bu göçmenlerin çoğunluğu Polonya’dan göç ederken bir kısmı da Rusya, Almanya ve Romanya’dan gelmiştir.²⁹ 20. yüzyıl Yahudi tarihi uzmanı olan Nicault Catherine, çoğunluğunu Almanya veya Polonyalı Yahudilerin oluşturduğu 60.000 kişinin Filistin’e göç ettiği, 1933’den 1936 yılına kadar ise Filistin’e 165.000 Yahudi’nin göçlerle geldiğine yer vermiştir.³⁰ 1931-1936 yılları arasında Filistin’e gelen Yahudi göçmen sayılarıyla ilgili; 134.540, 175.000 ve 200.000 gibi farklı rakamlar telaffuz edilmiş³¹ olsa da Filistin’de Yahudi nüfusu, göçler yoluyla her geçen gün artmış ve 1935 yılında Filistin’de yaşayan Yahudi nüfusu 400.000’e ulaşmıştır.³² Filistin’e Yahudi göçü konusunda sayılar birbirini tutmasa da 1930 sonrası bölgeye önemli miktarda Yahudi göçmen gelmiştir. Filistin Kraliyet Komisyonu raporlarında 1936 yılı Filistin’de Yahudi nüfus sayısı 370.483 kişi olarak verilmekle birlikte, bu sayıya “yasa dışı Yahudi göçmenlerin sayısı için hatırı sayılır bir rakam eklenmelidir.” ifadesini de kullanmaktan kaçınmamıştır. Dolayısıyla 1936 yılında

---

²⁶ *Palestine Royal Commission Report*, 290.

²⁷ Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 20; Berna Süer ve Ayşe Ömür Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı* (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Basım Tarihi Belirtilmemiş), 25.

²⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 200.

²⁹ *Palestine Royal Commission Report*, 79.

³⁰ Nicault Catherine, *Kudüs 1850-1948* (Çev. Estreya Seval Vali) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 129.

³¹ Musa Budeiri, *Filistin Komünist Partisi, 1919-1948* (Çev. Şükrü Alpagut) (İstanbul: Yordam Kitap, 2012), 18-19; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 200.; Türkaya Ataöv, *Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu* (İstanbul: İleri Yayınları, 2019), 20.

³² Yaşar Kutluay, *Siyonizm ve Türkiye* (Konya: Selçuk Yayınları, 1967), 295.

Filistin'deki Yahudi nüfusu 420.000'e yükselmiştir.³³ 1922'de Yahudilerin bölgedeki nüfus içerisindeki oranı %11 iken bu oran 1931'de %16'ya ulaşmış, 1931-1936 yılları arasında ise artan göçlerle neredeyse iki katına çıkarak %27,7'lere yükselmiştir.³⁴

2. Arap-Yahudi Çatışmalarında Yeni Bir Evre: 1936-1939 Çatışmaları ve Türkiye

1920-1933 yılları arasında Arap-Yahudi çatışmaları genellikle mahallî çapta ve dağınık şekilde sürmüştü. 1933 yılı sonrası bu çatışmalar mahallî çaptan çıkıp bütün Filistin'de etkili olmaya başlamıştır. 1933 yılı başında Almanya'da Nazi Partisi'nin iktidarı ele geçirmesi Filistin meselesi için bir dönüm noktası olmuştur. Yahudi karşıtı bir partinin iktidara gelmesi Yahudilerin Almanya ve ona yakınlaşmış ülkelerden Filistin'e göçlerini hızlandırmıştır. Bu göç hareketinin nihai sonucu ise Arap toplumunun yaşananlara karşı tepkisinin şiddetlenmesi olmuştur.³⁵

Filistin'e olan Yahudi göçünde önemli bir mesafe almış olan Siyonistler, 1930 yılında ilk paylaşım planlarının ortaya çıkmasıyla "Yahudi Yurdu" söyleminden vazgeçerek Yahudi Devleti kavramını kendilerine şiar edinmiştir. Bu bağlamda Siyonistler tam anlamıyla müstakil bir Yahudi Devleti'ni hedeflediklerini açıkça ifade etmeye başlamışlardır. Artan Yahudi göçleri karşısında İngiltere'nin göçleri engelleme konusunda girişimde bulunmaması ve yukarıda işaret edildiği gibi göçlerin hızlanarak devam etmesi üzerine 1936'da Yahudi göçlerini protesto etmek için Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyin'in önderliğinde Araplar arasında genel bir grev başlamıştır. Bu gelişme sonrasında tepkiler büyüyerek "Büyük Arap Ayaklanması"na dönüşmüştür.³⁶ Hacı Emin el-Hüseyini Arap ayaklanmalarının sebebini, "Arapların istiklallerini elde etmek amacıyla ayaklandıklarını ve halen de istediklerinin bu tam istiklal olduğunu" ifade ederek Arap bağımsızlığına vurgu yapmıştır.³⁷ Ancak bu durum kısa sürede kanlı çatışmalara dönüşerek Filistin'de başlamış olan Arap-Yahudi çatışmalarının en şiddetlisi neden olmuştur.³⁸

Böylece önceki yıllarda devam eden Arap-Yahudi çatışmaları 1936 yılında en şiddetli seviyeye ulaşmıştır. 15 Nisan 1936 yılında bir Arap

³³ *Palestine Royal Commission Report*, 279-280.

³⁴ Ataöv, *Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu*, 19.

³⁵ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 39.

³⁶ Ömer Turan, *Düşman Kardeşler, Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi* (İstanbul: Ak-Ka Yayıncılık, 2002), 57; Süer ve Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, 26.

³⁷ *BCA*, 30-10-0/266-793-19.

³⁸ Süer ve Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, 26.

çetesinin bir Yahudi'yi öldürmesinin ertesinde Haganah adındaki Yahudi örgütü üyelerinin iki Arap kökenli çiftçiyi öldürmesiyle 15 Nisan 1936 hadiseleri olarak nitelendirilecek olaylar başlamıştır. Halk arasında ortaya çıkan bu hareket karşısında Araplar ve Yahudiler, krizi yönetmek için örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Bu bağlamda millî komiteler kurmuş olan Araplar, 25 Nisan 1936'da birleşerek milli bir örgüt olan Yüksek Arap Komisyonu'nu kurarak eyleme geçmişlerdir.³⁹

Diğer yandan Yahudi Ajansı İcra Kurulu Başkanı ve ileride kurulacak olan Yahudi Devletini ilan ederek başına geçecek olan David Ben-Gurion için 1936'da patlak veren Arap ayaklanmaları bir dönüm noktası olmuştur. "Biz de onlar da aynı şeyi, Filistin'i istiyoruz ve asıl anlaşmazlıkta budur." ifadelerini kullanan Ben-Gurion çözümü müzakere ve uzlaşmada değil; tam aksine diplomasinin değil, sadece savaşın sorunu çözeceğine hükmetmiştir. Kendini Siyonizm'in tamamıyla gerçekleşmesine adanmış olan Ben-Gurion, "Uzlaşmaya ülke içinde barışı tesis etmek için gereksinim duymuyoruz. Barış gerçekte bizim için hayati bir meseledir. Sürekli savaş durumunda bir ülke inşa etmek imkânsızdır. Ancak barış, bizim için bir vasıttır. Amaç Siyonizm'i bütünüyle gerçekleştirmektir." ifadeleriyle Araplarla barışın sadece amaçları uğrunda başvuracakları bir araç olarak görmüştür. Yahudilerin üstesinden gelinemez askerî gücünün sonunda Arapların mücadele gücünü keserek onları nihayetinde Filistin'deki kurulacak Yahudi devletiyle uzlaşmaya iteceği kanaatini taşımıştır.⁴⁰

15 Mayıs 1936 tarihinde Filistin'de meydana gelen siyasi hadiseler hakkında Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gelen raporlarda bölgede yaşanan çatışmalarla ilgili bilgiler yer almıştır. Bu raporda; 13 Mayıs'ta Kudüs civarında bir taş ocağında çalışan bir Arap işçinin öldürülmesi sonucunda, buna karşılık 14 Mayıs'ta Araplar tarafından iki Yahudi'nin öldürülmüş olduğuna yer verilmiştir. Yine raporda Filistin'in her tarafında gösteriler meydana gelmeye başladığı ancak hükûmet, polis ve askerî kuvvetler tarafından her defasında göstericilerin dağıtılmış olduğu ve olayların kanlı neticelerle sonuçlanmadan bastırıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca halkı büyük zarara ve sefaletle sürükleyecek greve son verilmesi ve sükûnetlerinin korunması gerektiği bunun sonucunda da masum kanının dökülmesinin önüne geçilmiş olacağı belirtilmiştir. Raporda, Londra'da gerçekleşecek toplantıya davet edilmiş olan heyetin Londra'ya gitmeden Yahudi göçünün ve toprak satışının durdurulması ve daha kapsamlı bir *Conseil Legislatif*'in

³⁹ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 44; Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 286.

⁴⁰ Avi Shlaim, *Demir Duvar İsrail ve Arap Dünyası* (Çev. Tuba Demirci) (İstanbul: Küre Yayınları, 2019), 63-64.

(“yasama meclisi”) kurulmasıyla ilgili bu üç noktanın prensip itibariyle peşinen kabul edildiğinin doğrulanmasının gerekli olduğu yer almıştır. Ancak Londra’da yapılacak toplantıya katılacak heyetin bu isteklere yanaşmamasından yapılmış olan iki toplantıda da önemli bir sonuç alınamadığı belirtilmiştir. Yaşanan gelişmeler sebebiyle Filistin’in her tarafında mülki itaatsizlik ilan edilerek gösteriler yapıldığı belirtilmiştir. Hatta Yafa’da gösterileri dağıtmak isteyen polisle halk arasında çıkan olaylarda bir göstericinin öldüğü ve üçü ağır olmak üzere 12 kişinin de yaralandığına yer verilmiştir. Bu gösteriler Filistin’le sınırlı kalmamıştır. Filistin’de Yahudiler aleyhine yaşanan Arap hareketlerinin tesiri Irak’ta da karşılık bulmuştur. Türkiye’nin Bağdat Büyükelçiliği’nden gelen 23 Mayıs 1936 tarihli yazıda; bölgede Arap Nasyonalistlerin, Siyonistler aleyhinde faaliyete geçerek Yahudilik aleyhindeki propagandalarını yoğunlaştırdığı ifade edilmiştir. Ayrıca Yahudiler aleyhinde yapılacak gösterilere katılımın fazla olacağı ve bu nedenle oluşacak istenmeyen olaylar yaşanabileceği gerekçesiyle gösteriler ertelenmiştir. Ancak Filistin hareketine destek vermek için yardımlar toplandığı yer almıştır.⁴¹

1936-1937 yıllarında Filistin’de yaşanan gelişmeler ve şiddetlenen olaylar karşısında İngiltere Hükümeti bölgede yaşananları gözlemleyip bir rapor hâline getirmesi için Lord Robert Peel başkanlığında kurulmuş olan ve Filistin Kraliyet Komisyonu adını alacak bir heyeti Filistin’e göndermiştir. İki aylık inceleme sonucunda “Peel Komisyonu Raporu” adında 404 sayfalık rapor ve 9 haritadan oluşan büyük bir kitap 7 Temmuz 1937 tarihinde yayımlanmıştır.⁴² Komisyon, Yahudi ulusçuluğunun da Arap ulusçuluğu gibi aşırılık eğilimli ve ben merkezietçi bir özellik taşıdığına, iki hareket arasındaki uçurumun giderek açıldığına ve tek çözüm yolunun Filistin’in taksimi olduğuna karar vermiştir.⁴³ Buna göre Peel Komisyonu, Filistin manda bölgesinin biri Arap diğeri Yahudi olmak üzere iki devlete taksim edilmesine, üçüncü bir alan olan Beytullahim dahil olmak üzere Kudüs’ten Yafa’ya uzanan bölgenin de İngiliz mandasında kalmasını önermiştir.⁴⁴ Siyonist hareket tarafından bu görüş olumlu karşılanarak desteklenmiştir. Ancak Araplar bu görüşü benimsemedikleri gibi bu komisyonun kararına

---

⁴¹ BCA, 30-10-00-00/266-793-14.

⁴² Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 178; Süleyman Özmen, *Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2014), 121-122.

⁴³ Shlaim, *Demir Duvar İsrail ve Arap Dünyası*, 64.

⁴⁴ Gudrun Kramer, *Filistin Tarihi* (Çev. Suphi Nejat Ağırnaslı) (İstanbul: Verita Yayınları, 2017), 316.

karşı olarak da sert tepki göstermişlerdir. Bu gelişmeler sonrası 1936'da patlak veren ayaklanmalar daha geniş alana yayılmıştır.⁴⁵

Filistin'in taksimi hakkında Lord Peel tarafından Temmuz 1937 tarihinde yayımlanmış olan rapor sonrası Bağdat'ta gösteriler düzenlenmiştir. Bu gösterilerde Yahudi ve İngiltere karşıtı sloganlar atılmıştır. Yapılan gösterilerde halk şu sloganları atarak Filistin meselesine destek vermiştir;⁴⁶

"Arap kuvvetinin arkasında İslamlar vardır.", "Kahrolsun komisyon kararı.", "Yaşasın Arap birliği" Araplık kuvvet ve haktır.", "Filistin Kuran'ın kıblesidir.", "Filistin'in taksimi ateşle oynamaktır.", "Filistin için hepimiz askeriz.", "Yahudi emtiasına boykot ederiz.", "Kahrolsun Siyonistlik.", "Yahudiler istismar simsarlarıdır.", "Kahrolsun İngiltere ve Yahudi siyaseti."

Irak'taki Nadiül-Müsenna Cemiyeti tarafından da İngiltere Büyükelçisi'ne bir de protesto metni sunulmuştur. Lord Peel Komisyonu'nun 7 Temmuz tarihli raporu sonrası düzenlenen protesto metninde üzerlerindeki Siyonist kâbusun yok edilmesi, toprak bütünlüğünün korunması gerektiği ve Filistin meselesinin sadece bölge halkını değil, dünyanın her tarafında bulunan Arap ve Müslümanları alakadar ettiğine yer verilmiştir. Filistin'in hiçbir zaman Araplar, Yahudiler ve İngilizler arasında müşterek bir mülk olmadığı için komisyon kararınca parçalanıp bunlar arasında taksim edilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir.⁴⁷ Filistin'de Arap-Yahudi çatışmalarının devam ettiği bu dönemde, buradaki Yahudi nüfusu da artmaya devam etmiştir. ABD Yahudi Komitesi'nin hazırlamış olduğu 17 Ocak 1944 tarihli raporda; 1922 yılında Filistin'de 80.000 Yahudi'nin yaşadığı, bu sayının 1937 yılına gelindiğinde ise 400.000'e yükseldiği belirtilmiştir.⁴⁸

Yahudi Ajansı İcra Kurulu Başkanı Ben-Gurion, Peel taksim planını Filistin'deki İngiliz manda yönetimi için sonuç başlangıcı olarak değerlendirirken gerçekçi bir siyasî program olarak da Yahudi devletinin doğuşuna işaret etmiş olduğu kanaatine varmıştır. Siyonistler Filistin'in paylaşım planı sonrasında 1937 Ağustos'unda Zurih'te toplamış oldukları 20. Siyost Kongre'de, İngiliz Hükûmetiyle müzakere yollarının aranmasına ve Yahudilere ait bir devlet kurmanın öncelikli hâle geldiğine işaret edilmiş. Yine Ben-Gurion Ekim 1937'de oğlu Amos'a göndermiş olduğu mektupta, "Arap komşularımızla uzlaşma ve karşılıklı anlaşma yoluyla ya da başka bir yolla ülkenin geri kalan her yerine yerleşeceğimizden eminim." diye yazmıştır.

⁴⁵ Turan, *Düşman Kardeşler*, 57-58.

⁴⁶ BCA, 030-10-00-00/266-793-24, 1-4.

⁴⁷ BCA, 030-10-00-00/266-793-24, 5-7.

⁴⁸ Samuel Rosenman Papers, Memorandum On The 1939 White Paper On Palestine, *FDR Library's Digital Collections*, Box 13, 17 January 1944, 46-48.

Ben-Gurion açık açık Yahudi devletinin bir kez ufakta olsa kurulmasını, zamanla gerisinin de geleceğini yazmıştır.⁴⁹

Siyonizm'i, bir yerleşimci-kolonyalist proje olarak değerlendiren Noam Chomsky, "Siyonist hareketin kolonici gücünün belli bir tarihi noktada durmamasının nedeni, bu yerleşimcilerin toprak sahibi olma iştah ve açgözlülüğünde yatar." ifadelerinden sonra devam ederek;⁵⁰

1937'de onlara Filistin'in bir kısmı teklif edildiğinde bunun umutlarını gerçekleştirme konusunda yetersiz olduğunu düşündüler. Ama David Ben Gurion adlı akıllı bir lider vardı ve o toprak ilhakı umutlarının keskin bir şekilde dile getirilmemesinin ince bir yararı olduğunu anlamıştı. Filistin Kraliyet Komisyonu'na Siyonist hareketin ülkenin küçük bir bölümüne yerleşmekten memnun kalacağını söyledi.

Bakıldığı zaman taksim kararı Yahudilerce olumlu karşılanmış ve bunun Yahudiler için iyi bir başlangıç olduğuna kanaat getirmişlerdir.

İngiliz Hükümeti'nin Peel Komisyon'undaki sunmuş olduğu raporundaki tekliflere ait incelemelerde bulunmak ve taksim planı esaslarını tespit etmek için İngiltere Hükümeti Sir John Woodhead başkanlığında 27 Nisan 1938 yılında Filistin'de üç ay incelemede bulunmak için yeni bir komisyon göndermiştir.⁵¹ Burada yaptığı incelemeler sonrası komisyon Kasım 1938'de bir rapor yayımlamıştır. Rapor Filistin'i, Arap Devleti, Yahudi Devleti ve İngiltere mandası olarak üçe ayırmış ve bu devletlerin sınırlarını çizmiştir. Bu sınırlara göre, Arap Devleti içerisinde 444.100 Arap ve 8.900 Yahudi olmak üzere toplam 453.000 nüfusu ve 7.393.000 dönüm toprağı olan bir sınır çizilmiştir. Yahudi Devleti içerisinde 226.000 Yahudi ve 54.400 Arap olmak üzere toplam 436.400 nüfusu ve 1.257.000 dönüm toprağı olan bir devlet sınırı çizilmiştir. İngiliz manda bölgesi için ise 508.800 Arap ve 157.500 Yahudi olmak üzere toplam 666.300 nüfusu ve 6.971.500 dönüm toprağı olan bir sınır çizilmiştir. Ancak komisyon tarafından sunulmuş olan bu teklif, İngiltere Hükümeti tarafından reddedilerek en iyi yolun Araplarla Yahudilerin arasını bulmak olduğu bildirmiştir.⁵²

Diğer yandan İngiltere tarafından ortaya konulmuş olan taksim planı, Araplar tarafından kabul edilmemiştir. İngiltere'nin Filistin siyasetini protesto etmek için 29 Nisan 1938'de Halep'te de gösteriler yapılmıştır. Türkiye'nin Halep Konsolosluğundan alınan raporda Halep'te yaşananlara

⁴⁹ Shlaim, *Demir Duvar İsrail ve Arap Dünyası*, 64.

⁵⁰ *Filistin Üzerine Konuşmalar Noam Chomsky*, İlan Pappé ve Frank Barat (Çev. Solmaz Kâmuran) (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2016), 49-50.

⁵¹ Black, *Komşular ve Düşmanlar*, 77-78; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 56.

⁵² Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 185-187.

yer verilmiştir. Filistin Müdafaa Cemiyeti tarafından tertiplenen gösterilere Şeyh Karuf Devalibi'nin başkanlığında Avukat Leon Zumeriya, Vehbi Hariri, Hacı Ali Seyirciye, Mehmet Sait Zaim, Doktor Husri, Karlos Balit, Mehmet Mehayer ve Mihselyan İlyan'ın bulunduğu kişiler tarafından tertiplenmiştir. Gerçekleşen gösterilerde İngiltere'nin bir Arap memleketi olan Filistin'in Yahudi yurduna dönüştürme çalışmaları ve Filistin politikaları protesto edilirken gösterilerde kahrolsun İngiltere ve Siyonistler ifadeleri kullanılmıştır. Bu gösterilere Hristiyan gruplar da destek vermiştir. Gösterileri tertip edenler arasında bulunan başkan tarafından yapılan konuşmada, İngiltere'nin Araplara önceden verdikleri vaatlerden dönerek Filistin'i bir Yahudi toprağı yapmaya çalıştıklarını söylemiş ve halkın bu duruma karşı çıkması yönünde çağrıda bulunmuştur. Aralarında Halep Türk Konsolosluğunun da bulunduğu konsolosluklara çekilen telgrafta, Filistin'in ikiye ayrılarak burada bir Yahudi memleketinin inşa edilmesine karşı bulunduğu ve taksim kararının adaletli bir şekilde olmadığı beyan edilmiştir. Çeşitli ülke konsolosluklarının da bulunduğu konsolosluk önlerinde yapılan protesto gösterilerinde, "Kahrolsun İngiltere", "Kahrolsun Siyonizm", "Yaşasın Hür Filistin Arapları", "Yaşasın Arap Mücahitleri", "Yahudilerle Alışveriş Edenler Kahrolsun!" gibi sloganlar kullanılmıştır. Bunlara ilaveten bazı liseli göstericilerin ise "Yaşasın Türkiye!" diye bağırduklarına da yer verilmiştir.⁵³ Filistin'in taksimi kararına karşı çıkan Araplar, her fırsatta da Filistin konusunda Türkiye'den açıkça destek talep etmişlerdir. Bu bağlamda Halep Müdafaa Komisyonu tarafından Türkiye'nin Halep Konsolosluğuna yazılmış olan mektupta şu ifadeler yer almıştır: "Arap milleti bu hürriyet ve istiklali elde etmek ve gasp olunmuş hakkını geri almak için devletinizin yardımını daima ümit eder."⁵⁴

Yukarı görüldüğü gibi Araplar, Filistin konusunda Türkiye'nin desteğini önemsedikleri açıkça görülmüştür. Her fırsatta Türkiye'nin temsilcilikleri nezdinde Filistin konusunda Türkiye'den yardım talep etmişlerdir. Bu bağlamda Halep'te yapılan gösteriler sonrası Halep Arap Talebeler Komisyonu tarafından 30 Nisan 1938 tarihli Türkiye'nin Halep Konsolosluğuna yazılan bu yardım taleplerinde açıkça görülmüştür. Yazıda, İngiltere Hükümetinin Siyonist isteklerini karşılamak için Filistin'de yürüttüğü zulüm ve istibdat siyasetini protesto ettiklerine yer verilmiştir. Yine evleri yıkmak, günahkârları katletmek, dinî mihrabını ezmek beşeriyet

⁵³ BCA, 030-10-00-00/266-793-228, 1-4.

⁵⁴ BCA, 030-10-00-00/266-793-228, 8.

tarikhinde ve bilhassa İngiltere tarihinde bir siyah leke kalacaktır, ifadeleri kullanılırken Siyonist istila siyasetine bütün güçleriyle karşı duracaklarını, bu mücadelede sorumlu makamlara ve Cemiyet-i Akvama yaşananların bildirilmesini Türkiye Cumhuriyeti'nden talep etmişlerdir.⁵⁵

Peel Komisyonu kararları Araplarca tepkiyle karşılanmakla birlikte, bölgedeki Türk algısı Osmanlı Devlet'inden itibaren değişmemiş olduğu Peel Komisyonunun Filistin'de incelemeler yaptığı esnada Kudüs Müftüsü Hacı El Hüseyni şu ifadeleriyle açıklık kazanmıştır; "Filistin'in Türk idaresinde bulunduğu zamanlarda Arapların parlamento hürriyetine sahip olduklarını ve bu idarenin tekrar yürürlüğe girmesi gerektiğine yer vermiştir."⁵⁶ Ayrıca Müftü, Arapların Türk idaresi altında o dönemki İngiliz Manda İdaresine kıyasla çok daha memnun ve mutlu olduklarına, Arapların bir Türk mandasını isteme sebeplerinin Türklerin İngilizlere göre çok daha az Yahudi etkisinde bulduklarından dolayı olduğuna vurgu yapmıştır. Cumhuriyet gazetesi bu yaklaşımı şu sözlerle değerlendirmiştir: "Müftü Hacı Emin el-Hüseyni'nin sözlerinden biz Türkler sadece mütehassis olabiliriz, Vaktiyle Filistinlilerle beraber ve bir arada yaşadık, Sonra mukadderat bizi ayırdı. Bugün ve yarın ne bir Türk mandası ne de Türkiye'nin İngiltere siyasetine müteveccih bir politikası mevzubahis olabilir. Filistin hakkındaki temennimiz de Filistin'in imparatorluktan ayrılan bütün memleketler için olduğu gibi saadeti ve refahıdır" değerlendirmesi Türkiye'nin konuya yaklaşımını gösterir mahiyette olmuştur.⁵⁷

Diğer yandan Türkiye Avrupa'da belirginleşmeye başlamış olan yeni bir savaş durumu sonrası doğu sınırlarını güvence altına almaya yönelik antlaşmalar imzalama yoluna girmiştir. Uluslararası sistemdeki gelişmelerden gündün güne rahatsız olmaya başlayan Türkiye sulhu sürdürmek, sınır sorunları çözmek, bağımsızlık ve egemenliklerini vurgulayarak İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabad Pakti imzalamıştır. Aslında bu antlaşma gösteriyor ki Türkiye yurttan sulh dünyada sulh politikası gereği iç ve dış güvenliğini göz önünde bulundurarak bir pakt imzalama yoluna gitmiştir. Bu antlaşmada, taraflarının birbirlerinin işlerine müdahale etmeyeceği, ortak sınırların dokunulmazlığı, ortak çıkarları ilgilendiren

---

⁵⁵ BCA, 030-10-00-00/266-793-228, 7.

⁵⁶ "Araplar Türk İdaresini Arıyorlar", *Son Posta*, 15.01.1937.

⁵⁷ "Filistin Arapları Eski Türk Devrini Hasretle Arıyorlar", *Cumhuriyet*, 17.01.1937.

uluslararası uyuşmazlıklarda karşılıklı danışmalarda bulunulması gibi maddeler yer almıştır.⁵⁸

Sadabad Paketi Arapların Türkiye ve taraf olan devletlerden beklentisini artırmıştır. İçişleri Bakanı Faik Öztrak imzasıyla Aralık 1939’da Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı Umum Kâtipliği, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığına Sadabad Paketi ile Suriye’nin ve Filistin’in bağımsızlığı hususlarında sunulmuş olan raporda Filistin meselesiyle ilgili şu ifadelere yer almıştır:⁵⁹

Harp hali dolayısıyla İngilizler’ in büyük kuvvetler celp etmeleri, Araplar ricalinin demokratlarla hoş geçinmek istemeleri, üç sene süren ihtilalin artık inhilal (bölünme, çözülme) ve infisaha (bozulmaya) uğraması Filistin ihtilalcilerini kısmen meyus (umutsuzluk), kısmen teenni (temkinli ve ihtiyatlı davranma) ve sükûta sevk eylemiştir. Fakat istiklal emeli aynı hızla yaşamaktadır.

Bu raporda Arap makamları ve önde gelenlerinin, Sadabad Paketi devletlerinin desteğiyle emel ve maksatları dahilinde bağımsızlıklarının gerçekleşmesini istediklerine yer verilmiştir. Arap basınında paktın Arap toplumu için faydalı olduğu vurgusu yapılırken, Lübnan, Suriye ve bilhassa Filistin vatanseverlerin Türkiye’nin İngiltere üzerindeki tesir ve nüfuzu kullanarak Filistin’in Yahudi hakimiyetinden Arap hakimiyetine geçmesi konusunda beklentilerini bir amaç haline dönüştürdükleri Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı raporuna yansımıştır.

Yukarıda işaret edildiği gibi Araplardan gelen yardım ve destek çağrıları Türkiye tarafından bir iç mesele olarak görülmüştür. Bunun temelinde yatan sebep ise Lozan görüşmelerine katılan İsmet İnönü’ye Arap coğrafyası ile ilgili verilmiş olan talimatta şu şekilde yer almıştır; “Bizden ayrılan ülkeler için Misak-ı Millî’nin ilgili maddesi geçerlidir.” Hükmü gereği Filistin üzerindeki her türlü haklarından feragat etmiştir.⁶⁰ Bahsi geçen Misak-ı Millî’nin ilk maddesidir ve şu şekildedir;

“Osmanlı Devleti’nin, özellikle Arap çoğunluğunun yerleşmiş olduğu, 30 Ekim 1918 günkü silah bırakımı yapıldığı sırada, düşman ordularının işgali altında kalan kesimlerinin geleceğinin, halklarının serbestçe açıklayacakları oy uyarınca belirlenmesi gerekir.”⁶¹ Türkiye’nin 24 Temmuz 1923’te

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. T.C. Resmî Gazete, Türkiye Cumhuriyeti İle Afgan, İran Ve Irak Devletleri Arasında Tanzim Olunan Ademi Tecavüz Ve Müşavere Muahedenamesinin Tasdikine Dair Kanun”, S. 3819 27.01.1938.

⁵⁹ BCA, 030-10-00-00/265-788-31.

⁶⁰ Bilal Şimşir, Lozan Günlüğü, Bilgi Yayınları, Ankara, 2012, 12.

⁶¹ İsmail Soysal, Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, 15.

imzalanmış olduğu Lozan Antlaşması'nın 27. Maddesi, "Türkiye Hükümeti ya da Türkiye makamlarınca, Türkiye toprakları dışında işbu andlaşmayı imzalayan öteki devletlerin egemenliği altında ya da koruyuculuğunda bulunan toprakların yurttaşları ile Türkiye'den ayrılan toprakların yurttaşları üzerinde siyasal yasama ya da yönetsel konularda her ne nedenle olursa olsun, hiçbir yetki ya da yargı hakkı kullanılmayacaktır." Hükümü gereği Türkiye, Filistin üzerindeki her türlü hakkından feragat etmiş olduğu için ne Araplarca yapılan çağrılar ne de Filistin meselesine müdahil olmuştur.⁶² Burada Türkiye, İngiltere'nin kurulmasına öncülük ettiği Orta Doğu'da kurmuş olduğu düzeni resmi olarak kabul etmiş olmuştur ve bunu İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar devam ettirmiştir.

Diğer yandan Filistin meselesiyle ilgili Türk arşiv kayıtlarında Bombay Chronicle adlı bir gazetenin 27/07.1937 tarihinde neşretmiş olduğu " Filistin'e el sürülemez, Kemal Paşa Avrupa'yı ihtar ediyor" başlığı altında bir yazı yayınlanmış. Yazının içeriğinde şu ifadeler yer almıştır:

Arapların arasında mevcut olan karışıklığı ve hoşnutsuzluğu, kimse bizim kadar bilemez. Biz, vâkıa birkaç sene Araplardan uzak kaldık. Fakat şimdi kendimize kâfi derecede güvenip ve kudretimizi bildiğimiz için, İslâmiyet'in mukaddes yerlerinin, Musevilerin ve Hıristiyanların nüfuzunun altına girmesine mâni olacağız. Binaenaleyh şunu söylemek istiyoruz ki buraların Avrupa Emperyalizminin oyun sahası olmasına müsaade etmeyeceğiz. Biz şimdiye kadar dinsiz ve İslamiyet'e lâkayt olmakla itham edildik. Fakat bu ithamlara rağmen, Peygamber'in son arzusu, yâni mukaddes toprakların, daima İslâmiyet hâkimiyetinde kalmasını temin için, hemen bugün kanımızı dökmeye hazırız. Cedlerimiz Selâhaddin'in idaresi altında, uğrunda Hıristiyanlarla mücadele ettikleri toprakların, yabancı hâkimiyeti ve nüfuzu altında bulunmasına müsaade etmeyeceğimizi beyân edecek kadar, bugün, Allah'ın inâyetiyle kuvvetliyiz. Avrupa, bu mukaddes yerlere temellük etmek için, yapacağı ilk adımda bütün İslâm âleminin ayaklanıp, icraata geçeğine şüphemiz yoktur.⁶³

Bombay Cronicle gazetesi Atatürk'ün Filistin konusunda söylediğini iddia ettiği bu haberi Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin Kemal Atatürk'ün TBMM'de söylemiş olduğu bir nutkuna yer verdiği hususuna dayandırmıştır. Ancak yukarıda işaret edildiği gibi o tarihte Atatürk'ün mecliste konuşma yapması meclisin tatilde olması sebebiyle mümkün değildir. Belirtilen tarih

⁶² İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, 93.

⁶³ BCA, 030-10-00-00/266-793-25.

TBMM'nin 5. Dönem, 3 ve 4. Yasama yılı içerisinde kalıyor, ancak Bombay gazetesinin haberi verdiği tarih meclisin yasama yılı içerisinde olmadığı bir tarihe denk geliyor. 3 Yasama yılı 14 Haziran 1937 tarih ve 78. Birleşiminde meclisin Kasım ayının birinci pazartesiye kadar tatil edildiğine dair taktir kabul edilmiştir.⁶⁴ Dolayısıyla Atatürk mecliste yukarıda işaret edildiği gibi Filistin ile ilgili bir konuşma yapmadığı açıktır. Ayrıca 1937 Haziran ayında mecliste 7 içtima yapılmış (Haziran'ın 2,4,7,9,11,12,14'ünde) ancak bu 7 içtimada da Atatürk'ün böyle bir konuşması mevcut değildir. Ayrıca Türk arşiv kayıtlarında bu tarihlerde Bombay Cronicle gazetesinin yazısını destekler herhangi bir belgede görülmemiştir.

Diğer taraftan İngiltere'nin Filistin'deki manda idaresi Araplar kadar Yahudileri de sıkı bir kontrol altına alamamış ve bölgedeki tedhiş hareketleriyle durumu daha da kötüleştirmiştir. Yahudi tedhiş faaliyetleri Hayfa Tren İstasyonunda, Hayfa'da bir pazar yerine yerleştirilmiş olan bombanın patlatılması sonucu çok sayıda Arap hayatını kaybetmiştir.⁶⁵ Krallık Komisyonu, raporunun yayımlamasından sonra yaşanan karışıklarda İngilizlerden 14, Araplardan 213 ve Yahudilerden 89 kişi ölmüştür.⁶⁶ II. Dünya Savaşı arifesindeki siyasî atmosfer karşısında İngilizler, 1936 yılında başlamış olan ayaklanmayı acımasızca bastırmıştır. Yaşanan bu gelişmeler karşısında İngilizlerin politikası, Avrupa'daki durumun açıklığa kavuşmasına kadar Filistin'deki mevcut durumu muhafaza etmek olmuştur.⁶⁷

Filistin'deki Arap-Yahudi çatışmaları devam ederken diğer taraftan Filistin'e göçler de hız kesmeden devam etmiştir. Bahar, 1933'te Almanya'da 600.000 olan Alman-Yahudi nüfusunun yarısının Almanya'yı terk ettiğini belirtirken Avusturya'nın ilhak edildiğinde 185.000 olan Yahudi nüfusunun %75'inin 1939 Eylül'üne kadar yaşadıkları ülkeleri terk ettiğini belirtmiştir.⁶⁸ Almaya ve onun etkisi altında kalan ülkelere kaçan Yahudi göçmenlerin çoğunluğu Filistin'e gelmiştir. İkinci Dünya Savaşına kadar Polonya ve Orta Avrupa'dan 217.000 Yahudi'nin kaçarak Filistin'e göç etmiştir.⁶⁹ 1939 yılında Filistin'de toplam 1.540.727 kişilik nüfustan, 949.612 kişi Müslümanlar, 120.853'ünü Hristiyanlar, 12.319 kişisini diğer gruplardan nüfuslar

⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 5. Dönem, 3 Devre, 78. Birleşim, 14.06.1937, 317.

⁶⁵ Ari Şavit, *Vaat Edilmiş Toprakların İsrail'in Yükselişi ve Trajedisi* (Çev. Serpil Açıkalın Erkorkmaz ve Seda Uçar) (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2015), 96.

⁶⁶ Karasapan, *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 180.

⁶⁷ Pappe, *Modern Filistin Tarihi*, 142-143.

⁶⁸ İ. İzzet Bahar, "II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yahudi Mülteci Sorununa Yaklaşımı", *Toplumsal Tarih*, 230 (Şubat 2013), 25-26.

⁶⁹ Peter Mansfield, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası* (İstanbul: Sander Yayınları, 1975), 113.

oluşturmuştur. Bölgedeki Yahudi nüfusuna bakıldığında, Filistin'deki toplam nüfus içerisindeki Yahudi nüfusu 457.943'e yükselmiştir.⁷⁰

İngiltere, bölgeye göndermiş olduğu Lord William Robert Peel Komisyonu ve sonrasında Sir John Woodhead başkanlığındaki komisyonlarıyla Filistin'deki sorunu çözmek istemiştir. Bu iki komisyonun hazırlamış olduğu raporlar ne Araplar tarafından ne de Yahudiler tarafından kabul edilmiştir. Bu durum karşısında İngiltere çözümleri hem Arap temsilcilerinin hem de Yahudi temsilcilerinin katılacağı bir toplantıda görmüştür. İngiltere iki topluluğu uzlaştırmak için Yahudi Ajansı ve Arap devletlerinin temsilcilerin bulunduğu "Yuvarlak Masa Toplantısı" adlı bir toplantı 1939 yılında Londra'da düzenlenmiştir. Arap Heyeti, başkanlığını Mısır Prensi Abdülmünna'im'in yaptığı 11 kişilik bir heyetle katılırken Yahudi Heyeti'nin başkanlığını Dr. Chaim Weizmann yapmış ve 42 kişilik bir heyetle katılmıştır.⁷¹

İki oturumda gerçekte yapılacak olan konferansın başkanlığını Chamberlain yapmıştır. Konferansta Arapların isteklerini Cemal-el Hüseyini bildirmiştir. Bu istekler arasında, 1. Arapların istiklale olan sarıh haklarının tanınması, 2. Filistin'de bir Yahudi milli yurdunun kurulmasına son verilmesi, 3. Manda rejimine son verilerek Irak'la İngiltere arasındakine benzer bir muahede yapılması, Filistin'de bütün salahiyyet ve hukukuna sahip bir Arap hükümetinin kurulması, 4. Yahudi muhaceretinin ve Yahudilere arazi satışının kesin bir surette yasak edilmesi gibi hükümler yer almıştır. Dr. Chaim Weizmann tarafından açıklanmış olan Yahudi istekleri ise şöyledir: 1. Mandanın devamı, 2. Memleketin iktisadi hazım kabiliyyetine göre muhaceretin de devamı, 3. Yahudi milli yurdu çerçevesi dâhilinde memleketin inkişafına yarayacak bir siyaset takibi, 4. Yahudilerin Filistin'de bir azınlık hâline sokulamayacaklarının teminat altına alınması.⁷²

İngiltere, 1937 yılında Peel Komisyonu ve 1938'de Woodhead Komisyonları'nı kurarak bölgenin Araplarla Yahudiler arasında taksimini gerçekteştirerek bir çözümleri bulmakta başarılı olamamıştır. Bunun üzerine İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyulmaya başlamasıyla mandası altında bulunan Filistin'deki Arap-Yahudi çatışmalarını sonlandırmak için yeni bir çözümleri arayışına girmiştir. İngiliz hükümeti, 17 Mayıs 1939 tarihinde Beyaz Kitap olarak anılacak bir belgeyle Filistin'de Araplar ve Yahudiler için bazı düzenlemeler getirirken Filistin'e olan Yahudi

⁷⁰ Justin McCarthy, *The Popultion of Palestine* (New York: Columbia University Press, 1990), 36-37.

⁷¹ Yusuf Basalel, *Yahudi Tarihi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.ř., 2. Baskı, 2003), 103-104; Karasapan, *Filistin ve şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 188-189; Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 57.

⁷² Karasapan, *Filistin ve şark-ül Ürdün*, Cilt 2, 189-191.

göçlerini de sınırlandırmıştır. Bu karar Yahudileri oldukça rahatsız etmiştir. Siyonist liderler alınan kararlara karşı tepkilerini ortaya koymak için siyasal bir kampanya başlatmak istemişlerse de Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesi sonrasında başlamış olan İkinci Dünya Savaşı sebebiyle bu kampanyalarını sürdürememişlerdir. Böylece hem Filistin hem de Yahudi göçleri için yeni bir dönem başlamıştır.⁷³

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Filistin ve çevresinin kaderi de değişmeye başlamıştır. Filistin, İngiliz Manda İdaresine bırakılmıştır. İngiliz Manda İdaresinin başlamasıyla Filistin'e Yahudi göçleri, İngiltere'nin desteğiyle kolaylaşmış ve yoğunlaşmıştır. İngiltere'nin Yahudi göçüne hem yasal hem de yasa dışı olarak izin vermesi Filistin'in nüfusunu her geçen gün arttırmıştır. Araplar karşısında İngiltere desteğini her daim yanlarında hisseden Yahudiler, bölgeye göçlerini sürdürürken Filistin'de toprak mülkiyetlerini de günden güne artırarak devam ettirmişlerdir. Bu gelişmeler, nihayetinde Filistin'de bir Arap-Yahudi çatışmasının başlamasıyla sonuçlanmıştır. 1929 yılı öncesi daha çok mahallî çapta kalmış olan çatışmalar, bu tarihten sonra genişlemiştir.

1933'te Almanya'daki Nazi iktidarının başlaması sonrası Avrupa'dan Filistin'e başlamış olan Yahudi göçü ve İngiltere'nin bu göçmenleri yasal ve yasa dışı şekilde Filistin'e kabul etmesi, nihayetinde Arapların tepkisini arttırmıştır. Bu bağlamda 1936 yılında büyük Arap ayaklanmaları başlamış ve nihayetinde bu ayaklanmalar, Filistin'de yeni bir Arap-Yahudi çatışmalarının da fitilini ateşlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın arifesine kadar sürecek olan bu çatışma ve karmaşa durumu İngiliz Manda İdaresini tekrar harekete geçirmiş ve 1936'da Filistin'e Peel Komisyonu (Kraliyet Komisyonu)'nu göndermiştir. Komisyon tarafından 1937'de bir rapor sunarak biri İngiliz Manda İdaresi altında, diğer ikisi de Araplar ve Yahudilere olmak üzere üç bölgeye ayrılmasına karar vermiştir. Bu taksim kararı bölge için çözüm olmak şöyle dursun daha fazla karmaşaya ve Arapların tepkisinin şiddetlenmesine sebep olmuştur. Yahudilerce olumlu karşılanan bu komisyon kararları sonrası Araplar protesto gösterileri düzenleyerek ortaya konan kararlara tepki göstermiş ve toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenlemişlerdir. Gösterilerde Yahudi göçleri, Komisyon kararları, İngiliz Manda İdaresi ve İngiliz Hükümeti protesto edilmiştir.

Bu gösteri ve protestolarda Araplar hem bölgeye komşu olan hem de bölgede başat güç olan Türkiye'nin desteğini talep etmişlerdir. Türk

---

⁷³ Armaoğlu, *Filistin Meselesi*, 55-58; Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 286-289.

Konsolosluklarına çekilen telgraflar ve gönderilen mektuplarla Türk Hükûmeti'nden destek beklemişlerdir. Ayrıca yapılan gösterilerde Türkiye yanlısı sloganlar atılarak Türk Hükûmeti'nden destek ve yardım çağrılarında bulunmuşlardır. Ancak Türkiye 1923'te imzalamış olduğu Lozan Antlaşması gereği bölge ile ilgili haklarından feragat ettiğini ilan etmiş ve bu tavırlarını sadece, Lozan Konferansı sürecinde sürdürmemiş; 1923 sonrasında uluslararası denge ve barışı amaçlayan Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında da aynı duyarlılığı göstermişlerdir. Filistin Sorunu, 1930'lardan itibaren İslam Dünyasını ilgilendiren bir sorun haline gelmesine karşın Türkiye Cumhuriyeti, hem Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası düzenin başat gücü ve hem de Filistin'de mandater devlet olması bakımından İngiltere ile ters düşmek istememiştir Türkiye, Avrupa'da belirgin hale gelmiş olan gruplaşmalar ve yaklaşan İkinci Dünya Savaşı'nın etkisinden dolayı Türkiye'nin iç ve dış güvenliğine öncelik vererek tarafsız bir dış politika izleme yolunu seçmiştir. Türk hükümetlerinin dışarıda uyguladığı tarafsızlık politikası Filistin meselesine karşı yaklaşımında da etkili olmuştur. Filistin meselesini İngiltere'nin bir iç sorunu olarak görmüş olan Türkiye söz konusu tavrını konunun 1947'de Birleşmiş Milletlere gelmesine kadar Filistin meselesiyle pek ilgilenmemiştir.

Bütün bu gelişmelere rağmen Filistin konusunda Araplar bekledikleri sonucu alamamışlar, Filistin'e Yahudi göçleri ara vermeksizin devam etmiştir. İngiltere Hükûmeti sorunun çözümü için Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksimini gerçekleştirerek bir çözüm bulmakta başarılı olamamıştır. Bunun üzerine İngiltere, II. Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyulmaya başlamasıyla mandası altında bulunan Filistin'deki Arap-Yahudi çatışmalarını sonlandırarak Arap desteğini Almanya karşısında yanına çekmek için yeni bir çözüm arayışına girmiştir. Bu bağlamda İngiliz Hükûmeti, 17 Mayıs 1939 tarihinde Beyaz Kitap olarak anılacak bir belgeyle Filistin'de Araplar ve Yahudiler için bazı düzenlemeler getirirken Filistin'e olan Yahudi göçlerini de sınırlandırmıştır. Böylece hem Filistin hem de Yahudi göçleri için yeni bir dönem başlamıştır.

Kaynakça

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi (BCA) BCA, 030-10-00-00/266-793-228./030-10-00-00/266-793-24./030-10-00-00/266-793-14./030-10-0-0/266-793-19. /030-10-00-00/266-793-7/030-10-00-00/266-793-25 /030-10-00-00/265-788-31

Franklin D. Roosevelt, FDR Library's Digital Collections, Samuel Rosenman Papers, Memorandum On The 1939 White Paper On Palestine, Box 13.

T.C. Resmi Gazete

T.C. Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti İle Afgan, İnan Ve Irak Devletleri Arasında Tanzim Olunan Ademi Tecavüz Ve Müşavere Muahednamesinin Tasdikine Dair Kanun",S. 3819 27.01.1938.

Kitap ve Makaleler

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994.

Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989.

Ataöv, Türkkaya. "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, S.3, (Ankara, 1970), 29-66.

Ataöv, Türkkaya. *Filistin, Siyonizm ve Kudüs Sorunu*, İleri Yayınları, İstanbul, 2019.

Bahar, İ. İzzet. "II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yahudi Mülteci Sorununa Yaklaşımı", *Toplumsal Tarih*, S.230, (Şubat 2013), 22-28.

Basalel, Yusuf. *Yahudi Tarihi*, Ünlü Dil Hizmetleri Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2000

Basalel, Yusuf. *Yahudi Tarihi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2. Baskı, İstanbul, 2003.

Basalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi*, Cilt: III, Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayınları, İstanbul, 2002.

Black, Lan. *Komşular ve Düşmanlar, Filistin ve İsrail'deki Araplar ve Yahudiler 1917-2017*, (Çev. İrem Sağlam), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2018.

Budeiri, Musa. *Filistin Komünist Partisi 1919-1948*, (Çev: Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, İstanbul, 2012.

Catherine, Nicault. *Kudüs 1850-1948*, (Çev. Estreya Seval Vali), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev: Mehmet Harmanacı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

Çelik, Mehmet. "Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1926)", (Edt: Mehmet Çelik, Alev Duran), *Türkiye'nin Bölgesel Sorunları Osmanlıdan Günümüze Ortadoğu*, Hiper Yayın, İstanbul, 2020.

Duran, Mehmet Ali. "Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, (2020),135-158.

Engin, Vahdettin. *Pazarlık*, Yeditepe Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2010.

Filistin Üzerine Konuşmalar Noam Chomsky, İlan Pappé ve Frank Barat, Çev. Solmaz Kâmuran, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2016.

Garaudy, Roger. *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, (Çev: Cemal Aydın), 5.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.

Hollstein, Walter. *Filistin Sorunu, Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi*, (Çev: Cemal A. Ertuğ), Yücel Yayınları, İstanbul, 1975.

Karasapan, Celal Tevfik. *Filistin ve Şark-ül Ürdün*, Cilt 2, Ahmedi İhsan Matbaası, İstanbul, 1942.

Kramer, Gudrun. *Filistin Tarihi*, (Çev. Suphi Nejat Ağırnaslı), Verita Yayınları, İstanbul, 2017.

Kuran,ERCÜMENT. "Birinci Dünya Savaşı", Cilt 6, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

Kutluay, Yaşar. *Siyonizm ve Türkiye*, Selçuk Yayınları, Konya, 1967.

Lewis, Bernard. *İslam Dünyasında Yahudiler*, (Çev: Belgin Çınar), Akılçelen Kitaplar Yayınları, Ankara, 2018.

Macmillan, Margaret. *Paris 1919: Dünyayı Değiştiren Altı Ayın Hikâyesi*, (Çev. Belkıs Dişbudak), ODTU Yayıncılık, 2003.

Mansfield, Peter. *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.

McCarthy, Justin. *The Popultion of Palestine*, Columbia University Press, New York, 1990.

Ofer, Pinhas. "The commission on the Palestine disturbances of August 1929: appointment, terms of reference, procedure and report", *Middle Eastern Studies*, Cilt 21, Sayı 3, (1985), 354-358.

Özmen, Süleyman. *Ortaadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Özmen, Süleyman. *Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Palestine Royal Commission Report, Printed And Published By His Majesty's Stationery Office, London, 1937.

Pappe, Ilan. *Modern Filistin Tarihi*, (Çev: Nuri Plümer), Phoenix Yayınları, Ankara, 2007.

Shlaim, Avi. *Demir Duvar İsrail ve Arap Dünyası*, (Çev. Tuba Demirci), Küre Yayınları, İstanbul, 2019.

Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I*, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Süer, Berna ve Atmaca, Ayşe Ömür. *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, (Basım Tarihi Belirtilmemiş).

Şavit, Ari. *Vaat Edilmiş Toprakların İsrail'in Yükseliş ve Trajedisi*, Çev. Serpil Açıkalin Erkorkmaz ve Seda Uçar, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2015.

Şimşir, Bilal. *Lozan Günlüğü*, Bilgi Yayınları, Ankara, 2012.

Turan, Ömer. *Düşman Kardeşler, Siyonizm, İsrail ve Filistin Direniş*, Ak-Ka Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Zeine, Zeine N. *Türk Arap İlişkileri ve Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu*, (Çev. Emrah Akbaş), Ark Kitapları, İstanbul, 2020.

Sürelİ Yayınlar

Cumhuriyet

Son Posta